

Кылаас таһынан аабыы уруога.  
( 4 кылааска күрэх – уруок )

**Тиэмэтэ : П.Н.Тобуруокап – таптыыр суруйааччыбыт.**

**Сыала : 1. П.Н.Тобуруокап сиэр-майгы, иитии тиэмэтигэр сыһыаннаах айымньыларын билиһиннэри.**

**2. Билиини-көрүүнү , тылы-өһү тургутуу, сытыылааһын, хоһоонноохтук аабыы ньыматын чинэтии , ыллыыр дьоһуру сайыннарыы.**

**3. Поэт айымньыларыгар олобуран оһону сиэр-майгы өттүнэн иитии, аһыныгас, амарах буолуу , куһаҕаны сөпкө анааран өйдөтүү, үтө санааҕа угуйуу.**

**Туттуллар тэрил: интерактивнай дуоска, Тобуруокап мэтириэтэ, кинигэлэрин быыстапката, ырыалар записара, слайдалар, хоһооннор бэчээттэммит лиистэрэ.**

**Уруок хаамыыта:**

**1. Уруок тиэмэтэ уонна сыала.**

Үтө күнүнэн, оһолоор .Бүгүн сырдык ,үтө, ыраас күн үүммүт.Ахсынньы билгэ ыйа сааланна.Бу ыйга сүрүн болһомто билиигэ ууруллар.Ол иһин өйү күүһүрдэр туом оһоһулар. Туомна Сээркээн Сэһэн суолтата улахан.Кини аата-аһсаана биллибэт оһуоруйалаах, чабырһахтаах, таабырыннаах.

Кыраны-кырдыаһаны ытыктыыр,

Ийэни-аһаны убаастыыр,

Ырахантан толлубат,

Үлэттэн чаһыйбат,

Күн Киһитин күрдүк көмүскэс,

Айыы киһитин күрдүк аһыныгас буола улаатын диэн алгыстаах уруокпутун саһалыыбыт. Бүгүнгү күрэх – уруокпутугар бөлөхтөрүнэн үлэлиэхпит. Онон бөлөхтөр аатта толкуйданын.

## **2.Кирии бэсиздэ. (Кэпсиир бириэмэжэ презентация кэстөр )**

П.Н.Тобуруокап күн сирин көрбүт күнэ чуолкай биллибэт.Сүрүяаччы аҕатын кэпсээниттэн бэйэтэ сабаҕалаан быһаарбытынан, 1917 сыллаахха алтынньы 25 күнүгэр, сыарҕа хаара үллүктүүр кэмигэр, Үөнээ Бүлүү улуунун Ороһу нэһилиэгэр Өлөкөөн диэн сиргэ орто бааһынай дьиэ кэргэнигэр төрөөбүт.

Тобуруокап диэн араспаанньаны үгүстэр Петр Николаевич псевдонимын курдук өйдүүллэр. Дьинэр, Тобуруо диэн энэтин Бүөтүр хос аата буолар.Кини уна издэнигэр хара мэһнээх эбит. Бэйэтин кэмигэр сытыы-хотуу , түрүү үлэнигэр буолан, Бодойбо бириискэлэригэр үлэлээбит.Бииргэ сылдьар нуучча доһотторо кинини “Наш друг с тавром», кэлин быһаччы Тавро диэн ааттыыр буолбуттар. Ити курдук дойдутугар да кэлбитин кэннэ, Тобуруо Бүөтүр диэн аат инэн хаалбыт.Сыыйа, бэл, бэйэлэрин төрүт араспаанньалара үмнүллэн, Тобуруо, Тобуруолар диэн ааттанар буолбуттар. Кэлин Тобуруокап диэн араспаанньа сурукка киллэриллибит.

1922 сыллаахха, уол 5 сааһыгар сырыттаһына, дьоно оһолорун үөрэттэрээри, уулаах-хаардаах сиргэ чугаһатан, Тонуро Куонутуттан Ороһуга көһөн киирбиттэрэ.

П.Н.Тобуруокап 1937 с-ха Бүлүүтээҕи педтехникуму ситиһиилээхтик бүтэрэн, учуутал дипломун илиитигэр тутар уонна олобун бүтүннүүтүн бу идэтигэр аныыр.Ол курдук кини ырыа, биология, саха тылын учууталынан, үөрэх чааһын сэбиэдиссэйинэн, оһуола дириэктэринэн айымньылаахтык үлэлиир.Петр Николаевич Тобуруолар дьиэ кэргэттэригэр бастакынан учуутал идэтин баһылаан, бырааттарыгар , балыстарыгар холобур буолар. Кини суолун батыһан, сэттэ бииргэ төрөөбүтүтэн биһэ учуутал буолбуттара.

П.Тобуруокап 1941 – 1942 үөрэх дьылыгар Тойоку оһуолатын дириэктэринэн үлэли сылдьан, эдэр учуутал Евгения Васильевна Ноговицынаны кытта доһордоһон, ыал буолар. Кэргэнни Тобуруокаптар 52 сыл эйэ дэмнээхтик оһорбуттара.Туох баар оһохторун оһону иитиигэ анаабыттара.1991 с.сэтинньи 18 күнүгэр «Саха Республикатын Народнай поэтын” аата инэриллибитэ.Поэт төрөөбүт норуотугар алгыстаах поэзиятын бэлэх хаалларан, орто дойдуттан 2001

сыллаахха кулун тутар 6 күнүгэр арахпыта.

### **3. Бастакы түһүмэх – хоһоон аабыта.**

Петр Николаевич поэт быһыытынан элбэх хоһоону сүрүйбүт. Кини хоһоонноро кинини оҥотуттан кырдыабыгар тийэ умсугутар ис хоһоонноохтор. Кини оскуолаҕа үөрэнэ сылдьар сылларыгар оҥолор хоһоон сүрүйүүтүнэн үлүһүйүүлэрэ киэнник тарҕаммыта. Петр Николаевич уус-уран тыл алыбыгар уһуйуллуутугар бииргэ үөрэммит доҕотторо Георгий Кардашевскайы, Лаврентий Докторовы, Кирилл Бараховы кытта түүн устата 100 строкалаах хоһоону айарга күрэхтэрэ эмиэ көмөлөспүтэ. Маннык күөн көрсүүгэ үксүгэр Петр Тобуруокап кыайыылаабынан тахсан бэйэтигэр эрэлэ уонна тыл соноругар дьулуура өссө күүһүрэрэ.

Кини 37 сыл устата оскуолаҕа учууталынан үлэлээбит баай уопуттаах педагог буолан, кини үгүс айымньылары оскуолаҕа үөрэтиллэллэр, билиигэ сайдыыга сирдииллэр. Тобуруокап хоһоонноро олох муудараныгар үөрэтэллэр, үтүө майгыны, сиэрдээх быһыыны сайыннараллар.

**Бөлөхтөргө сорудахтар:** хоһооннору биэрдэхпинэ дорҕоонноохтук ааҕарга бэлэмнэниҥ уонна ити талбыт хоһооннот туохха үөрэтэрин быһаарабыт.

**“Танюша туһунан”** - манна поэт оҕону манньаннан угуйан үлэлэтиини утарар. Хоһоон бүтүүтүгэр эбээ сиэниттэн ыйытыта энигини да, оҕолоор, толкуйдаппыт буолуохтаах.

**-Бэдэргин манньаҕа үөрэтимэ.**

**“Табахсыт”** - бу хоһоон ис хоһооно ханнык куһаҕан дьаллыктан сэрэтэрий ? Билигин күннээҕи олохпут олус түргэнник уларыта турар кэмигэр, табахтаанын, арыгылаанын, наркомания, ээл-дээл сылдыһы өрүттэрин чаастатык көрөбүт. Онон чөл, сиэрдээх олоҕу кыра эрдэхпиттэн батыһарга ынырар.

**Куһаҕан дьаллыктан - үйэн кылгыр.**

**“Сахсырҕа ыраахтаабыта”** - бу көр-күлүү хоһоонно ким туһунан иһиттигит? Захарга майгынныыр наар минньигэскэ охтубут, атаах, бэйэтэ эрэ

эппитинэн сылдыар оҕолор бааллар дуо ? Оччоҕуна минньигэһинэн үлүһүйбүттэргэпоэппыт сымнаҕастын сэмэлиирин ылыныахтара дии саныыбыт.

**Мүөттээх эрэ барыта бэрт буолбат.**

#### **4. Иккис түһүмэх : Тобуруокап тылларыгар ырыа толоруута.**

Саха норуотун олоҕор ырыа улахан оруолу ылар. Ырыа искусство көрүнгэнэриттэн норуот саамай биһириир жанра буолар. Петр Тобуруокап 350-ча хоһооно норуокка биһирэнэр ырыа буолан көппүттэрэ.Саха биллэр композитордара, мелодистара бука бары кэриэтэ кини үгүс хоһоонноругар ырыа айбыттара. Холобур, мелодист Христофор Максимов поэт хоһоонноругар 44 ырыалаах, самодеятельнай композитор Аркадий Алексеев – 16, Георгий Никифоров, Егор Поликарпов, Мария Константинова о.д.а. 10 –чалыы, 20-лии ырыалаахтар. (слайдаларынан көстө турар ).Билигин даҕаны саха радиотыгар, телевидениетыгар күн аайы кэриэтэ кини ырыалара ыллаллар, санаттан сана мелодистар кини тылларыгар ырыалары айа тураллар. Онон Тобуруокап биһигинниин күн аайы бүгүнгүттэн сарсынныга хардыылаһар.Народнай поэт ырыатын-хоһоонун ис кистэлэнинэн кини оҕоҕо сылаас таптала, истин сыһыана, эйбэс күлүүтэ, үмсүгүтүүлаах сюжета, хоһоонун музыкальнайа буолар.

**Бөлөхтөргө сорудах:** Ырыа иһитиннэриллэр, ону таайаллар.

**“Эрдэ түрбүт оҕолор», А Тихонов** (слайд ) – сыылба, бытаан киһи олоххо ситиһиитэ олус кыра буоларын биллибит.

**«Ытанныах герой буолбат», Г.Никифоров** (слайд) – хоргус, атаах майгылаах оҕолорго анаммыт. Хара маннайгыттан кынкыйдаабат, боруогурбат буола итиллибит оҕо улааттаҕына элбэҕи ситиһэрин туһунан.

**“Биирдэ мэник туохтаабыт», Г.Никифоров** – ыһар-тоҕор , алдьатар оҕо туһунан иһиттибит.

#### **5. Үһүс түһүмэх – Тобуруокап айымньыларын ис хоһоонугар уруһуй көрдөрүү.**

П.Н.Тобуруокап оҕо эрдэбиттэн уруһуйдуур дьоһурдааҕа.Аны бэйэтэ хаартыскаҕа түһэрэр, бэчээттиир идэлээбэ.Онон кыракый блокнокка акварель кыраасканан сиедэрэйдээн уруһуйдаан, хаартыскаанан киэргэтэн, хоһооннорун сүрүйан, тапталаах доһоругар бэлэхтээбит. Билигин бу блокнот Тобуруокаптар дьиэ кэргэннэрин архыыбыгар кичэллэн ууруллан турар күндү өйдөбүннүк.( слайд) Бу уруһуйдар ханнык хоһоонно анаан

оноһуллубуттарын таайаллар, ис хоһоонун быһаараллар.

### **“Попугай араатар»**

Тобуруокап сахалыы көр-күлүү маастара. Сытыы тыла, кыһыылаах элэгэ ордук үгэбэ чабылхайдык көстөр.Автор үгүс үгэтин сүрүн геройдарынан кыыллар-көтөрдөр буолаллар.Үгэлэринэн кини бэйэмсэх, аһыныһа сүөх быһыыта түс бэйэтигэр алдьархайы аһалыан сөбүн сэрэтэр, кинини тас көрүнгүттэн көрөн сыһыаннаһар сирэй көрбөхтөрү сэмэлиир, сиэр-майгы боппуруостарын көтөбөр.

### **“ Куорат уола хоһоһо”**

Төрөөбүт тылын билбэт кини олоххо араас быһылаанга түбэһиэн , эрэи көрүүн сөбүн бу айымньыга аабабыт.Куорат уола Коля Куорамыкы алааска эбэтигэр хоһо кэлэр. Кини нууччалыы иитиилээх , төрөөбүт тылын үчүгэйдик билбэт буолан, бэрт кутталлаах түгэннэ түбэһэр.Автор бу хоһоонунан кини төрөөбүт тылын хайаан да билиэхтээбин, оччоһуна эрэ кини дьон-сэргэ ортотугар үөрэ-көтө тэннэ сылдьар кыахтанар диэн өйдөтөр.Поэт норуот омук быһыытынан тыыннаах хаалар уонна быһыһанар суолун дьин сахалыы тыынна, өйгө-санааба көрбүтэ.

### **“ Уоһа хараарбыт”**

Сүрүн герой Куоһа уоһа хороһо күрдүк харааран тахсар – сымыйата биллэр, уорбута арыллар. Автор Куоһа күрдүк быстах санааба бэриммиттэр албаһтарын-сыһыһаларын өйдөөн көннөрүнэллэригэр эрэнэр.

6. Петр Николаевич А5а дойду Улуу сэриитигэр саа-саадах тутан, Ийэ дойдутун өстөөхтөн көмүскэспитэ.Сэрии саһаланыытыгар кини Тойокуга дириэктэрдии сылдьара, онон тылламмытын ыппатахтара.Ол иһин сэриигэ барарга түөрт төгүл көрдөһүү сүрук сүрүйбута.Дьэ ол кэннэ 1942 сыллаахха фронтта ыталлар. Тобуруокап Сталинград куорат иһин кыргыһыы кыттыылааба. “Максим” пулеметка наводчик эбит.Ротатыгар политагитатор этэ.Онон кыра да уоскулан, чуумпуруу кэмигэр саллааттарга фронт сонунун кэпсиирэ, кыайыыга кынаттыыр, өлүүттэн куттаммат бигэ тыл этэрэ.1943 с.уһа илиитигэр ыараханлык бааһыран госпитальга киирэн эмтэнэр, онтон дойдутугар төннөн кэлэн учууталлыыр.

### **Төрдүс түһүмэх : Тобуруокап – буйун сүрүйааччы. (слайданан тиэс )**

7. Күрэх түмүгэ. Оһолоор, бу уруок түмүгүнэн Тобуруокап чахчы үтүө сүбэһит диэн санааба кэллигит дуо ? Тоһо ? Оһолор санааларын этэллэр.

**8. Дыизэ сорудах: доборун, кылааныг олобуттан бүгүн билбит өс  
хоһоонноргутугар сөп түбэнэр , үтөө сүбэлэрдээх хоһооннордо айан  
холонон көрүн.**

Муус устар 14 күнэ, 2025 с.